

Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje

Direktionen för Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje

§ 5

Dnr 2021-000192 739

Handlingsplan vid våld i nära relationer

Sammanfattning av ärendet

Biståndshandläggare Malin Sandell och biståndshandläggare Jannci Blomgren Övergaard föredrar ärendet.

Vägledningen (tjänsteutlåtandets bilaga 1) redogör för Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtäljes (KSON:s) uppdrag avseende handläggning av ärenden inom ramen för kommunalförbundets målgrupper där våld i nära relationer förekommer. Vägledningen är i överensstämmelse med KSON:s övergripande verksamhetsidé om en sammanhållen hälso-, sjukvård och omsorg med invånarnas livskvalitet i fokus och beaktar barnperspektivet.

Beslut

1. Direktionen för Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje beslutar att godkänna tjänsteutlåtandets bilaga "Vägledning avseende bedömningar i ärenden där våld i nära relation förekommer".
2. Direktionen för Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje beslutar att en första uppföljning ska redovisas för direktionen under första halvåret 2023.

Beslut skickas till

Socialnämnden Norrtälje kommun (socialnamnden@norrtalje.se)

Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje

Dnr:

Vägledning avseende bedömningar i ärenden där
våld i nära relation förekommer

Innehåll

1. Inledning	2
1.1. Våldets kostnader	2
2. Avgränsningar	2
3. Definition av våld.....	2
3.1. Olika typer av våld.....	3
4. Definition av "nära relation"	3
5. Särskilt utsatta grupper	4
5.1. Äldre personer.....	4
5.2. Personer med funktionsnedsättning.....	4
5.3. Barn och unga	4
5.4. Våld i samband med anhörigvård	5
5.5. Hedersrelaterat våld	5
5.6. Våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik och beroende.....	5
5.7. Våld i HBTQIA-relationer/ HBTQIA-Relationer	6
6. Insatser som KSON kan bevilja	6

1. Inledning

Mäns våld mot kvinnor är ett globalt samhällsproblem som utgör ett utav de främsta hoten mot kvinnors liv och hälsa. Våldet riktas mot kvinnor i alla åldrar och samhällsklasser. Det förekommer i det offentliga; på gator och torg, på arbetsplatser, dagliga verksamheter och i skolor. Men framför allt sker det i det privata, innanför stängda dörrar, ofta i kvinnors egna hem.

Begreppet våld i nära relationer innefattar alla typer av våld mot en närstående. Det handlar både om heterosexuella och samkönade relationer samt mellan syskon och inom andra familje- och släktrelationer. Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas bland annat av att det oftast är kollektivt utövat eller sanktionerat, att kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och att valet av partner inte är individens eget val utan en angelägenhet för familjen eller hela släkten.

I studien "Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa" (Nationellt Centrum för Kvinnofrid, 2014), framgår att 14 procent av kvinnorna och 5 procent av männen någon gång efter 18 års ålder hade blivit utsatta för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld i en pågående eller avslutad parrelation. 20 procent av kvinnorna och 8 procent av männen uppgav att de utsatts för upprepat och systematiskt psykiskt våld av en aktuell eller tidigare partner. Studien visar också att cirka 7 procent av kvinnorna och 1 procent av männen blivit utsatta för sexuellt våld av en aktuell eller tidigare partner någon gång efter 18 års ålder.

1.1. Våldets kostnader

Mäns våld mot kvinnor är inte enbart ett allvarligt hot mot kvinnors säkerhet och rättigheter utan innebär dessutom stora ekonomiska kostnader för samhället och individen. Socialstyrelsen uppskattade i en rapport från 2006 (Kostnader för våld mot kvinnor - En samhällsekonomisk analys. Socialstyrelsen, 2006) att mäns våld mot kvinnor i nära relationer kostar samhället runt tre miljarder kronor varje år. Siffran stiger med det dubbla eller mer om mäns övriga våld mot kvinnor som olaga hot, stalkning och våldtäkt av en okänd gärningsman inkluderas. Framförallt är det rättsväsendet som bär våldets direkta kostnader. Socialstyrelsen beräknar i sin rapport att det handlar om strax över en miljard kronor per år. Uppskattningen av sjukvårdens kostnader är förhållandevis låg, mellan 21 och 38 miljoner kronor per år. En orsak till att kostnaderna är svåra att beräkna är att många kvinnor på grund av rädsla, skuld känslor och att våldet normaliserats, inte uppger vad och vem som orsakat skadan. Vad våldet kostar psykiatri är okänt men i sin rapport nämner Socialstyrelsen att kostnaderna förmodligen är omfattande, eftersom utsatta ofta drabbas av psykisk ohälsa som en konsekvens av våldet. Indirekta kostnader uppstår också som en följd av våldet så som nedsatt produktivitet hos den som utsätts vilket till exempel kan leda till sjukfrånvaro och minskad arbetsförmåga. Även förövarens tid i fängelse innebär ett produktionsbortfall. Om det till detta läggs det ideella arbete som kvinno- och brottsofferjourer utför uppskattar Socialstyrelsen i rapporten att det sammanlagt rör sig om drygt 700 miljoner kronor per år. Våldet har även effekter på lång sikt, särskilt för de runt 150 000 barn i Sverige som växer upp i familjer där någon form av våld förekommer (Brott i nära relationer, Brå 2014).

2. Avgränsningar

Denna vägledning gäller för handläggning av ärenden för samtliga målgrupper inom Kommunalförbundet Sjukvård och omsorg i Norrtälje (KSON). Socialkontoret i Norrtälje kommun har det övergripande och direkta ansvaret i ärenden där våld i nära relation förekommer, och står bland annat för skyddsbedömningar. Samverkan med socialkontoret i ärenden som berör KSON:s målgrupper och där våld förekommer blir därför nödvändig.

3. Definition av våld

Definition av våld som används som utgångspunkt för denna vägledning: "Våld är varje handling riktad mot en annan person som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill" (Isdal. P, 2001).

3.1. Olika typer av våld

3.1.1 Psykiskt våld

Kan vara hot, trakasserier, förnedringar, utskällningar, att vägra tala med den utsatta, verbala kränkningar, övergivande, svek. Att ständigt få höra elaka ord eller att bli förlöjligad eller förminskad. Att utsättas för hot eller kontroll, inlåsning och social isolering, inte få träffa släkt eller vänner eller delta i sociala aktiviteter. Våld eller hot om våld mot husdjur.

3.1.2 Fysiskt våld

Kan vara slag, sparkar, knuffar, stryptag, kvävningförsök, att bli dragen i håret, bränd eller användande av vapen. Det fysiska våldet riktas ofta medvetet mot delar av kroppen där skador och blåmärken inte syns, men våldet kan också leda till skador som inte går att dölja, till exempel rivmärken, ögonskador eller frakturer, sår och blåmärken där det syns på kroppen.

3.1.3 Sexuellt våld

Kan vara oönskade smekningar, att tvingas utföra sexuella handlingar, tvingas att se pornografi, utsättas för sexuellt kränkande språk och sexuella trakasserier.

3.1.4 Ekonomiskt våld

Kan vara att någon tar personens pengar, ljuger om- eller kontrollerar ekonomin och vägras insyn, bestämmer över inköp. Att tvingas teckna abonnemang eller testamente, att förövaren skuldsätter sig i den utsattes namn.

3.1.5 Materiellt våld

Kan vara att personliga tillhörigheter slås sönder eller förstörs avsiktligt, att tvingas skriva under papper som får negativa konsekvenser. Stöld av personliga tillhörigheter, bohag, värdesaker etc. Har ofta konsekvenser för ekonomiskt våld.

3.1.6 Försummelse/vanvård

Kan vara att personen inte får den hjälp som han/hon är i behov av eller har rätt till, inte får hjälp med mat, hygien, toalettbesök, klädsel, medicinering eller medveten feldosering av mediciner, inte får tillgång till ett socialt liv, träffa vänner med mera. Kan också vara vårdgivares medvetna eller omedvetna oförmåga att ge tillräckligt god omvårdnad.

3.1.7 Funktionshinderrelaterat

Beroendeställningen utnyttjas, kan vara att inte få hjälp att komma ur sängen eller bli lämnad i en lift. Att tvingas vara utan batterier till hörapparaten, att hjälpmedel göms eller förstörs, att få sin rullstol, rullator eller käpp flyttad utom räckhåll. Att någon möblerar om i ett hem där någon med synnedsättning bor, att medvetet ge nötter till en nötallergiker med mera.

3.1.8 Latent våld

Kan vara påminnelse om tidigare våldssituationer eller underliggande hot genom gester och kroppsspråk.

3.1.9 Hedersrelaterat våld

Kan vara tvångsäktenskap, könsstympning, att inte få umgås med person som man vill eller vara den man är. Är oftast kollektivt sanktionerat.

4. Definition av "nära relation"

Nära relation innebär att det finns en relation mellan personerna som i vanliga fall skulle beskrivas som förtroendefull. Det kan handla om relationen till en partner, barn, syskon, förälder eller annan släkting, granne som bor på samma boende, företrädare, handläggare, personal eller annan person som personen är i beroendeställning till.

5. Särskilt utsatta grupper

Risken för våld i nära relation är större för kvinnor. Våldet drabbar kvinnor i alla samhällsklasser och åldersgrupper men för vissa särskilt sårbara grupper är risken att drabbas större. Det kan vara kvinnor med funktionsnedsättning, missbruksproblem, utländsk bakgrund, samt äldre kvinnor och kvinnor i hederskulturer.

Att ta sig ur en våldsam relation och söka stöd kan många gånger vara svårare för kvinnor ur dessa grupper. Det kan till exempel bero på bristande resurser, svagt eller obefintligt nätverk eller stark beroendeställning till närstående. Beroendet och sårbarheten kan öka på grund av till exempel sjukdom, ensamhet, hög ålder, missbruk, språksvårigheter och funktionsnedsättningar. Det finns också risk för att kvinnorna, i samband med mötet med myndigheter och hjälpinsatser, kan utsättas för fördomar och okunskap (Socialstyrelsen, 2011a).

Våld i nära relation mot personer med funktionsnedsättning eller mot äldre människor kan vara svårt att upptäcka. Tecken på våld mot äldre kan vara svårare att upptäcka då de lätt förväxlas med normalt åldrande. Möjligheten att söka hjälp är begränsad för dessa grupper då de kan vara beroende av den person som utsätter dem för övergrepp och våld. Övergreppen kan till exempel bestå i bristfällig omsorg, ovilja att hjälpa till med myndighets- och sjukvårdskontakter, stöld av tillgångar, försummelse samt hot om ytterligare försämring i omsorgen.

5.1. Äldre personer

Äldre människor har på olika sätt en speciellt utsatt situation. Våldet upphör inte vid 65 år i de familjer där våld är vanligt förekommande och det är ofta tabubelagt om utövaren är en närstående. Beroendet av andra är oftast större. Det sociala umgänget kan ha minskat med åldern och på så vis kan möjligheter till insyn och stöd minska. Våld utövat av vuxna barn förekommer. Många äldre kvinnor är både känslomässigt och ekonomiskt beroende av sina män efter ett liv som maka, mor och hemmafru. Det kan även upplevas skamligt att skiljas efter ett långt äktenskap då de blivit lärda att vara "lydiga" och passiva. Ett fördömande av maken blir då även ett fördömande av sig själv. Det kan vara mycket svårt att sätta gränser för barn med psykiska, ekonomiska eller sociala problem och skamfullt att prata om egna barn som utsätter, som personen samtidigt är beroende av. Tryggheten i hemmet förloras ofta i samband med traumat att utsättas för övergrepp i sitt eget hem.

5.2. Personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är en bortglömd grupp vad gäller våld i nära relationer. De hamnar ofta liksom de äldre i olika beroendesituationer, till exempel på grund av stora omvårdnadsbehov, nedsatt rörlighet eller svårigheter att förstå och sätta gränser. De kan vara i behov av hjälp av olika instanser i samhället, av anhöriga och av vårdpersonal för att få sin vardag att fungera. Kombinationen av att ha en funktionsnedsättning och att vara i beroendeställning skapar en ökad sårbarhet och risken för beroende och utsatthet ökar ju större funktionsnedsättning en person har. Det kan utöver fysiskt våld handla om trakasserier och förlöjliganden utifrån funktionsnedsättningen. Personer med funktionsnedsättning kan även ha svårt att förmedla sig till omvärlden.

5.3. Barn och unga

Forskning visar att när våld förekommer i nära relation mellan föräldrar så är risken stor att även barnen blir utsatta för våld. Även om barnen inte själva är direkt utsatta för våld är de ändå offer för våldet. Det finns inga exakta siffror på hur många barn som upplevt våld i hemmet, men en uppskattning är att det handlar om uppemot vart tionde barn.

Det våld som sker i hemmet blir en del av barnens uppväxtmiljö. Att växa upp i ett hem med våld skapar känslor av otrygghet. Barnen kan få svårt med sin egen självkänsla, svårt att förstå sitt eget känsloliv och svårt att fungera i relation till andra. De känner maktlöshet, litar inte på vuxna och anstränger sig för att hålla våldet i familjen dolt för andra. En del barn väljer att vara så passiva som möjligt, andra försöker stoppa våldet genom att ringa polisen eller grannen, skrika eller försvara den våldsutsatta. Om våldet förnekas och förminskas innebär det även att barnens upplevelser och

reaktioner av våldet förnekas och förminskas. Barn hör, ser och känner och påverkas starkt av det våld som förekommer i deras närhet.

Enligt lag är barn som bevittnar våld brottsoffer, vilket ger dem rätt till stöd och hjälp samt brottskadeersättning från staten.

5.4. Våld i samband med anhörigvård

Äldre, sjuka och personer med funktionsnedsättning riskerar i högre grad att utsättas för våld i samband med anhörigvård enligt Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (rapport 1/2012).

Anhörigvården utförs ofta i hemmet av en anhörig eller annan närstående och det är ofta kvinnor, makar eller döttrar, som utför anhörigvården. Anhörigvården kan ofta ges under påfrestande omständigheter med stor omsorgsbörda och krav på ständig tillgänglighet, tunga lyft och ensamt ansvar, vilket kan leda till begränsad kontakt med omvärlden. Både den som ger och den som tar emot vård och omsorg löper större risk att utsättas för våld av den andre. Det är inte ovanligt att kvinnan själv är sjuklig, men inte tar emot det beviljade stödet för avlastning som kommunen erbjuder. Det är inte ovanligt att situationen blir övermäktig och att olika former av våld tillgrips i desperation. Om relationen är konfliktfylld från början ökar risken för våld ytterligare.

Aggressivt beteende hos de som drabbas av personlighetsförändringar i samband med sjukdomar som till exempel stroke eller demens kan också leda till våld, och att det är den sjuke som är våldsutövare. Personer med demenssjukdom löper också större risk att utsättas för våld av sin anhörigvårdare. Brist på kunskap och information om sjukdomen, funktionsnedsättningen eller hur vård och omsorg ges kan vara en orsak till våld från vårdaren.

5.5. Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld är brott riktade mot någon, ofta en släkting, som enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras, alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern (Rikspolisstyrelsen, *Hedersnormer och hedersrelaterat våld*).

Det hedersrelaterade våldet finns i samhällen där det råder ett hierarkiskt, patriarkalt familjesystem. I starkt patriarkala samhällen står heder och skam för centrala värden. Kollektivet är överordnat individen och beslutar om regler för uppförande och beteenden. Kollektivet fattar även beslut om sanktioner då överträdelse sker. Överträder en person gällande regler drabbas hela kollektivet av skam och måste därför agera. Hedern är ett begrepp som kan förvärfvas och förloras. Går hedern förlorad måste handlingar vidtas för att den ska återupprättas. En persons liv kan offras för att hela kollektivets heder skall återupprättas.

5.6. Våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik och beroende

Kvinnor som har missbruksproblem är en heterogen grupp. De återfinns i alla samhällsklasser och det är såväl alkohol, läkemedel samt narkotika som missbrukas. Kvinnor som har missbruksproblematik lever i en livssituation med en ökad risk för att utsättas för våld. Det är än mer skambelagt att ha missbruksproblem och vara våldsutsatt. Utsattheten är utifrån detta större för dessa kvinnor. Det är viktigt att de får hjälp utan att hjälpen villkoras med nykterhet eller drogfrihet. Det övergripande ansvaret för arbetet kring missbruk och beroende hanteras av socialkontoret i Norrtälje, i vissa ärenden, i samverkan med KSON.

Trots att kvinnorna ofta har en tät kontakt med olika myndigheter verkar det som de ofta får mindre hjälp just på grund av sitt samtida missbruk. Många känner misstro och rädsla för att avslöja sin situation. Samtidigt som det finns stora likheter med det våld som kvinnor som inte har missbruksproblematik utsätts för, finns det också särskilda aspekter att tänka på när det gäller missbruk och våld i nära relationer. Kvinnan kan missbruka för att överhuvudtaget utvärda i en våldspräglad relation som hon inte förmår att bryta. Missbruket kan binda henne hårdare till sin

partner, partnern kan använda alkohol och droger som ett medel för att kontrollera henne och göra henne ännu mera beroende av denne. Partnern kan hota med att avslöja hennes eller hennes anhörigas missbruk eller kriminalitet om hon lämnar eller anmäler partnern. Partnern kanske erbjuder bostad. Paradoxalt nog kan det vara så att partnern, samtidigt som hen själv utövar våld, också skyddar henne mot andra våldsutövande personer. Kvinnans rehabilitering kan hindras av att hon inte tillåts delta i behandling eller att söka hjälp. Kvinnans behov av att dölja ett missbruk kan hindra henne från att söka hjälp eller anmäla våldet.

5.7. Våld i HBTQIA-relationer

Definition HBTQIA: Ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera (normbrytande) uttryck och identiteter, intersexpersoner och asexuella.

Det finns en lång tradition av att tolka våld i nära relationer utifrån en olikkönad kontext, det vill säga mäns våld mot kvinnor. Vilka uttryck våldet tar sig skiljer sig inte åt när det gäller HBTQIA-relationer. Begreppet HBTQIA-relation definieras som en relation som består av en eller flera personer med HBTQIA-identitet. Våldet i sig har samma processer av gradvis isolering, normalisering av våldet och av våldsutövarens motiv att ta och upprätthålla makt och kontroll över den våldsutsatta. Däremot finns det skillnader i hur våldet tolkas, både av våldsutövaren, den våldsutsatta samt av dem som tar emot berättelsen om våldet. Samtliga parter kan ha svårt att frånga tolkningen av män som förövare och kvinnor som offer.

HBTQIA-personer har en särskild sårbarhet till följd av heteronormativiteten. Att leva i en minoritetsposition i samhället där det förekommer homo- bi- och transfobiska attityder kan leda till psykosocial stress. En våldsutövare kan hota om att avslöja partnerns HBTQIA-identitet om personen inte är öppen med denna, som en strategi i att utöva kontroll. Vidare kan våldsutövaren "spela på" partnerns rädsla för att utsättas för homofobi om denne söker hjälp. Ovanstående är exempel på hur våldsutövaren kan utöva makt och kontroll, isolera och bryta ned partnern.

Det är av stor vikt att HBTQIA-relationer inkluderas i arbetet gällande våld i nära relationer. Bemötandet från berörda yrkesgrupper riskerar att vara mycket heteronormativt i både språk och attityder. Verksamheten skall genomsyras av kunskap och kompetens gällande våld i HBTQIA-relationer och förhållningssättet skall inte vara avhängt person. Språkbruket ska vara inkluderande och det är därför viktigt att ha ett normkritiskt förhållningssätt så att det görs så få antaganden om personen som möjligt, exempelvis genom att använda öppna och könsneutrala frågor. Forskning visar att mörkertalet när det gäller våld i HBTQIA-relationer är mycket stort.

6. Insatser som KSON kan bevilja

Personal på KSON ska verka för att uppmärksamma och identifiera målgruppen våldsutsatta och kunna hänvisa till stöd och hjälp som finns från andra verksamheter som arbetar med detta. Socialkontoret har ett kommunövergripande och särskilt ansvar för personer som är eller tidigare har varit utsatta för våld i nära relationer samt insatser specifika för det.

För KSON:s målgrupper kan insatser beviljas i syfte att stötta för att bryta våldsutövande och våldsutsatthet eller för att få insyn i misstänkt våldsutövning. Insatser kan också beviljas i syfte att ge avlastning, vila och återhämtning för anhängvårdare för att motverka och förebygga våld i nära relation. Utgångspunkten vid beviljande av insatser är att det finns ett omsorgs- eller omvårdnadsbehov som faller inom ramen för att tillhöra KSON:s målgrupper för insatser enligt Socialtjänstlagen eller LSS. Våld i nära relation är att betrakta som en ytterligare dimension vid bedömning av personens hela livssituation. Att det föreligger våld i nära relation kan vara avgörande för att en person med omsorgs- eller omvårdnadsbehov beviljas en insats, samtidigt som det inte kan utgöra den enda orsaken. Det är alltid den enskildes behov av omsorg och omvårdnad som väger tyngst, och en individuell helhetsbedömning görs kring individens specifika situation i varje enskilt fall.

Exempel på insatser:

- korttidsvistelse
- växelvård

- avlösning
- dagverksamhet
- hemtjänstinsatser
- ledsagarservice
- boendestöd
- meningsfull sysselsättning
- kontaktperson
- trygghetslarm
- vård- och omsorgsboende
- utökade LSS-insatser

För personer som av socialkontoret bedömts behöva skydd, men inte kan vara i vanligt skyddat boende på grund av omvårdnadsbehov eller funktionsnedsättning, är KSON ansvarig för att deras behov av vård och omsorg uppfylls. Socialkontoret ansvarar för att skyddsbehovet tillgodoses och riskbedömning gällande behov av skydd görs av handläggare på socialkontoret. Samverkan mellan KSON och socialkontoret är nödvändigt i dessa fall.

Stöd till våldsutövare

KSON hjälper till att förmedla kontakt till socialkontoret som erbjuder stöd till personer som utövar våld mot närstående och vill förändra våldsamt beteende.